

II. Návštěvnícký okruh

Setkání tří panovníků Sv. Aliance se zámeckým divadlem v roce 1833

Vážení návštěvníci,

vítáme Vás na zámku Mnichovo Hradiště.

Nacházíte se v budově mnichovohradištského zámku, jehož historie je svázána s osudy nedalekého cisterciáckého kláštera. Prvním významným majitelem hradištského zámku byl vůdce české stavovské a protestantské opozice Václav Budovec z Budova. Ten dal dosavadní sídlo přestavět na reprezentační zámek, který odpovídal jeho společenskému postavení.

Po porážce stavovské opozice v roce 1621 byl Václav Budovec popraven a jeho majetek zkonfiskován. Konfiskovaný zámek i panství získal Albrecht z Valdštejna (portrét vedle valdštejnského rozrodu – genealogie). Roku 1627 tento majetek postoupil svému bratranci Maxmiliánovi z Valdštejna. Mnichovo Hradiště se stalo na dlouhou dobu střediskem celého valdštejnského panství, v držení rodu zůstal zámek do roku 1946.

Na přelomu 17. století, za majitele panství Arnošta Josefa z Valdštejna (viz rodinný portrét z 18. století kdy syn František Josef drží medailonek svého otce Arnošta Josefa), byl renesanční zámek přestavěn do nynější barokní podoby staviteli M. A. Canevallem a M. Raimondim. V letech 1709-10 byl ukončen vývoj zámeckého areálu doplněním vedlejších objektů - koníren, jízďárny, kočárovny, salla terreny. Vznikl tak mimořádně cenný komplex vrcholně barokní architektury v Čechách, který doplňuje v zadním traktu zámeckého areálu i kapucínský klášter, kostel Tří králů a kaple svaté Anny, kde je hrobka Albrechta z Valdštejna.

Prohlídka historických interiérů zámku začíná na chodbě prvního patra, kde jsou rozmístěny portréty z rodinné galerie Valdštejnů.

Jádrem je sbírka větve hradištské a duchcovské, která pochází z počátku 18. století.

Největším plátnem na chodbě je genealogický vývod litoměřického biskupa Emanuela Františka Arnošta z Valdštejna, který je sepsán „po meči“, tedy po otci Janu Antonínovi Valdštejnovi od nejmladšího od r. 1710 k nejstaršímu, 7 generací zpět do roku 1410. Heraldicky je tento genealogický vývod velmi zajímavý a k němu do páru je 2. genealogický vývod „po přeslici“, který se nachází naproti na chodbě, kde začíná I. prohlídkový okruh.

K zajímavým postavám patří Vincenc z Valdštejna v kyrsu (portrét vlevo od genealogie nade dveřmi). Zasloužil se o kulturní rozvoj panství, podporoval mimo jiné na studiích hudebního skladatele Josefa Myslivečka, jako člen pražské zednářské lóže se setkal i s Amadeem Mozartem a založil zde v tanečním sále zámecké divadlo. Naproti vidíte portrét Františka Josefa Valdštejna, manžela Marie Markéty Černínové z Chudenic, která nechala postavit kapli sv. Anny,

Schůzka panovníků v roce 1833

Významná historická událost – setkání panovníků na zámku Mnichovo Hradiště – probíhala ve dnech 3. až 20. září a na jejím programu byla jednání o aktuálních evropských záležitostech. Na paměť zdejší schůzky rakouského císaře Františka I. s ruským carem Mikulášem I. a pruským korunním princem Bedřichem Vilémem bylo zpřístupněno východní křídlo zámku, připomínající zářijové dny roku 1833, kde se kromě diplomatických, státnických rozhovorů konaly lovecké výpravy, vyjížďky do okolí, vojenské přehlídky a v nově upraveném zámeckém sále se pro vzácné hosty hrála divadelní představení.

Chodba s loveckými trofejemi

Část chodby před vstupem do empírového salónu (při zahájení prohlídky)

Cílem zářijového setkání na zámku v Mnichově Hradišti v roce 1833 bylo utužit vzájemnou dohodu nazývanou Svatou aliancí. Jejímu někdejšímu založení předcházely dramatické události Velké francouzské revoluce, které vyděsily příslušníky evropských panovnických dvorů. Nedlouho poté zažila Evropa dobovačné tažení Napoleonovy armády. Po ukončení válečné vřavy, po vítězné bitvě u Lipska si panovníci a diplomaté uvědomili nutnost zabezpečit klid a mír v Evropě. Na pořadu dne bylo i nové rozdělení získaných území. V roce 1814 se ve Vídni sešli zástupci jednotlivých evropských zemí. Společně rokovali a založili společenství – tzv. Svatou alianci. Za jejího ideového iniciátora bývá označován rakouský kancléř Clemens Lothar Metternich. Jednání ve Vídni se tehdy protáhla až do poloviny roku 1815.

Cílem konzervativně orientované Svaté aliance se především stala snaha zabránit dalším evropským revolucím. Usilovala o obnovení dřívějšího feudálního a klerikálního uspořádání společnosti.

Grafické listy v této části chodby především připomínají osobnost císaře Františka I. (1768-1835). Jde o panovníkovu podobiznu a portrét jeho čtvrté manželky Karolíny Augusty(1791-1873), s níž v roce 1833 pobýval na Mnichově Hradišti a skupinovou podobiznu monarchových potomků u císařovy podobizny s budoucím následníkem Ferdinandem.

V další místnosti bychom chtěli připomenout, na pozadí doby Napoleonských válek, život významné osobnosti ze zámku v Mnichově Hradišti, barona Františka Kollera ve vztahu k rodině Valdštejnů a ke dvoru rakouského císaře Františka I., ruského cara a pruského krále. Jistě není náhodou, že se zde na zámku o pár let později setkali panovníci Sv. Aliance.

Empírový salón

Mnichovohradištský rodák František Koller (1767-1826), narozený v přízemí tohoto křídla zámku, osobnímu lékaři hraběte Vincence z Valdštejna, si jako sedmnáctiletý mladík zvolil vojenskou kariéru a rychle během ní postupoval v hodnostech.

Vyznamenal se v bitvě u Asprů a v roce 1814 dostal za úkol doprovázet Napoleona do vyhnanství na Elbu. V severní Itálii hájil František Koller územní zájmy habsburské říše. Císař František I. jeho působení oceňoval.

Empír jako francouzský sloh napoleonského období se u nás prosazoval od samého začátku 19. století. Uplatňoval se v architektuře, interiérech i v odívání (kalamář, nábytek). Odvolával se na antiku i vzory starého Egypta. Soubor zrcadel a svícen jsou cennou ukázkou dobové řezbářské práce. V horní části dekorace velkého zrcadla jsou usazení pávi - symboly naděje a nesmrtnosti.

Jedním z nejpozoruhodnějších sběratelských souborů uchovaných na mnichovohradištském zámku (pravděpodobně dar Kristiánovi z Valdštejna od rodiny Kollerů -25 ks antických nádob - 6 ks řeckých z 5.stol. před Kr. a 19ks z Itálie ze 4.st.před Kr.) je zbytek kdysi slavné kolekce antických nádob, pocházející ze sbírky, již zmíněného barona Františka Kollera (1767-1826), který ve službách rakouského dvora vojensky působil v Itálii a během svého pobytu shromáždil v Neapoli mimořádně cennou a obsáhlou sbírku antických váz a dalších starožitností.

Sestava drobných obrázků ve zlacených rámech je hodnotným souborem tzv. florentské kamenné mozaiky (pietra dura) ze 17.století.

Pamětní salón

Od jara 1833 totiž celý zámek procházel renovačními pracemi, neboť byl zvolen za místo významného diplomatického jednání. V září, se zde uskutečnila politicky motivovaná schůzka rakouského císaře Františka I., ruského cara Mikuláše I. a pruského korunního prince Bedřicha Viléma, sasko-výmarského velkovévody Karla Bedřicha a nassavského vévody Viléma, na níž byl učiněn poslední pokus upevnit tzv. Svatou alianci. Přítomny byly i císařovna Karolina Augusta a sasko-výmarská velkovévodkyně Marie Pavlovna, carova sestra. Jednání se zúčastnili státní kancléř kníže Kliment Metternich s chotí, knížata Schwarzenberg, Lobkovic, Windischgrätz a Rohan, ruského cara doprovázela knížata Volkonskij, Suvarov a Menšikov. Pro tak početnou společnost bylo třeba připravit bohatý program.

V upomínku setkání panovníků roku 1833 upravili Valdštejnové v pozdější době jeden ze zámeckých salónů, který byl původně ve II. patře zámku (viz nalezené historické fotografie ze sbírek městského muzea Mnichovo Hradiště).

Na snímcích jsou monumentální pseudobarokní kamna z 2. pol. 19. století, která byla mnoho let rozložená a neidentifikovaná. Před několika lety byla sestavena a posléze vestavěna do této místnosti a doplněna o pohodlnou, nověji restaurovanou sedací soupravu s potahy z jelenice a další předměty, které byly identifikovány na starších historických snímcích někdejšího valdštejnského pamětního salónu.

Byly v něm soustředěny cenné památky a dary monarchů. Patří k nim rozměrné panorama Mnichova Hradiště z roku 1833 - dílo významného rakouského krajináře - Thomase Endera (1793-1875), dar císaře Františka I. Kristiánu Valdštejnovi, hostiteli a majiteli panství. Efektní protějškové podobizny hraběte a jeho choti - Marie Valdštejnové, roz. Thunové, vytvořil v roce 1835 malířův bratr, dvojče - vyhledávaný vídeňský portrétista Johann Nepomuk Ender (1793-1854). Další z významných rakouských umělců - Georg Waldmüller (1793-1865) by měl být autorem protějškových podobizen císaře Františka I. a císařovny Karolíny z roku 1834. Panovnická dvojice své podobizny věnovala Kristiánu Valdštejnovi v upomínku na zdejší setkání. Impozantní, bohatě řezbou zdobená barokní skříň má být podle zdejší tradice darem ruského panovníka Mikuláše I. Cara a jeho účast na mnichovohradištském setkání a vojenských slavnostech připomíná olejomalba v rohu místnosti, kdy car Mikuláš I. slavnostně přebírá darovaný pluk husarů od císaře rakouského Františka I. Rytiny v druhém rohu místnosti připomínají vítání cara Mikuláše I. rakouským císařem Františkem I. při příjezdu do Mnichova Hradiště na setkání panovníků Sv. Aliance v roce 1833.

Ve zlacených rámech jsou vystaveny pamětní listiny z roku 1833 s nápisy v německém a ruském jazyce a se jmény a podpisy účastníků schůzky.

Lovecký salón

Během setkání panovníků na zámku v září roku 1833 uspořádal pro jeho účastníky hostitel - Kristián Valdštejn několik loveckých výprav. Ještě před příjezdem ruského cara Mikuláše I. zorganizoval lov na bažanty a koroptve.

Dvě rozměrná barokní plátna s romantickými krajinnými výjevy a dvě dramatické scény ze štvanic nad nimi přibližují atmosféru šlechtických lovů. Účastnily se jich i členky rodu Valdštejnů, včetně Žofie, roz. Šternberkové (viz dámský lovecký portrét nad vitrinou) a Alžběty roz. Fürstenberkové (viz dámský lovecký portrét vlevo od vitríny). Zařízení loveckého salónu sedacím nábytkem z poloviny 19. století z květinového potahu, doplňují barokní intarzované stolky trojúhelníkového tvaru z 18. století s čajovým servisem značky Wedgwood z věhlasné anglické porcelánky a párové intarzované skříňky, na kterých se nachází porcelánové štvanice z 18. století z bavorského porcelánu.

Pozoruhodná je také sbírka úřednických razidel a pečetidel mnichovohradištského panství, karetních a solitérních her, dýmek pěnovek s vyřezávanými reliéfy v zrcadlové vitrině ve stylu biedermeier, kde jsou k vidění i dámské lovecké klobouky s rukavičkami z poloviny 19. století.

Na pravém stojanu: lovecké zbraně s křesadlovým zámkem z druhé poloviny 18. století a z první čtvrtiny 19. století od rakouských puškařů J. Fruhwirtha, J. Planera a J. Sadlera a od duchcovských puškařů (pracujících pro Valdštejny) M. Schelicka a K. Luxe.

Na levém stojanu: lovecké *pušky* s křesadlovým zámkem z druhé poloviny 17. a z 18. století od rakouských, českých a italských puškařů.

Zbrojnice

Zbrojnice na zámku Mnichovo Hradiště nevznikla sběratelskou činností. Obsahuje převážně zbraně lovecké, služební či pro osobní obranu, které používali majitelé panství a jejich rodinní příslušníci. Z činnosti řady generací Valdštejnů se tak nashromáždilo několik stovek militarií z období 16. – 19. století. Civilní zbraně musely být nejen funkční, ale sloužily i k reprezentaci svého majitele, a to především nákladnou výzdobou, jejíž cena mnohdy značně převyšovala hodnotu nezdobené zbraně.

Vitrína zleva vepředu: lovecké kuše z 16. století, vykládané perletí, slonovinou a inkrustací se stříbrnými drátky. Na dně vitríny se nachází příslušenství ke kuším s napínáky a šípy

Vitrína zleva vzadu: lovecké pušky s kolečkovým zámkem z 16. století, na dně vitríny vojenské pistole s křesadlovým zámkem z let 1713 – 1719 z duchcovské manufaktury vlastněné hrabětem Janem Josefem Valdštejnem (1684 – 1731, majitel panství Duchcov od 1694).

Velká vitrina uprostřed: technicky zajímavé palné zbraně a orientální zbraně. Jako např. zadovka se sklopnou hlavní a španělským křesadlovým zámkem od Franze Faidirla z Brna z druhé poloviny 17. století a obdobná zadovka s francouzským křesadlovým zámkem od Antona Milera z Vrchlabí z třicátých let 18. století.

Na dně této části vitríny jsou dva meče a jedna šavle ke korunovací Leopolda II. na českého krále v roce 1791 a kombinované chladné a palné zbraně ze 17. a 18. století – tři sekery kombinované s křesadlovou pistolí mají výzdobu typickou pro oblast Slezska, dále zde jsou tesák a meč kombinované rovněž s křesadlovou pistolí. V druhé části velké vitríny jsou orientální palné a chladné zbraně z 18. století, převážně z Turecka a z Balkánu.

Vitrína zadní vpravo: lovecké pušky s kolečkovým zámkem z 17. století. Je mezi nimi i těšínská z první poloviny 17. století, puška pro lov ptactva, typická svým vzhledem, konstrukcí i výzdobou a nazvaná podle města Těšín, hlavního střediska výroby těchto zbraní. Dvě pušky zhotovené Hansem Keinerem v Chebu kolem roku 1670 mají pažbu zdobenou typickou chebskou řezbou. Na dně vitríny jsou párové křesadlové pistole ze 17. století od výrobců z Itálie, Francie a Čech (Andreas Scholtz).

Vitrína přední vpravo: lovecké pušky s kolečkovým a křesadlovým zámkem z 18. století od vídeňského C. Zelnera, pražského F. Madzenkopfa a karlovarského J.

Haetischweilera. Kuriozitou, která nemá jinde obdoby, je kulovnice s kolečkovým zámkem a s hlavní ze „skla“ (ve skleněné trubici je ovšem uložena obvyklá kovová hlaveň). Do skla vyrytý německý nápis vysvětluje, že zbraň takto vyrobil puškař Johann Gsell v městě Schleiz v roce 1667 po dotazu hraběte Alberta ze Schwarzburgu, zda se také „dá střílet ze skla“.

Na dně vitríny párové křesadlové pistole od karlovarského J. A. Knodta a pražských puškařů P. Posera a J. Widemana.

Vitrína bez skel: lovecké pušky s kolečkovým zámkem z 16. – 18. století od českých, rakouských a německých puškařů. Je mezi nimi i zbraň zhotovená M. Wengerem, puškařem císaře Rudolfa II.

Nad vitrinou bez skel: chladné zbraně, převážně šavle z 18. a 19. století, které byly součástí vojenské výstroje.

Mimo vitríny: honosné halapartny – z roku 1577 (z výzbroje císařské stráže Rudolfa II.) a z let 1620 a 1629, tříhlavňová puška s kolečkovým zámkem z roku 1604, přílby, kyrysy a děla z 18. století.

Divadelní Šatna

Divadelní šatna pro herce přímo sousedí s jevištěm zámeckého divadla a sloužila jako zázemí pro herce, kteří přijížděli se svojí vlastní výbavou nebo pokud se jednalo o rodinná představení při rozličných příležitostech, pak Valdštejnové hráli sami pro sebe a používali kostýmy a rekvizity z místní garderoby. Zařízení šatny kufry s rekvizitami, líčícími stolky, odkládacími stojany a věšáky s ramínky a skříněmi na kostýmy odpovídá potřebám komorní herecké společnosti.

Soubor cca 200 kusů divadelních kostýmů a doplňků (klobouků, obuvi, pásků viz skříň s policemi), ze sbírek zámku Mnichovo Hradiště představuje vedle dnes již poměrně známé garderoby zámeckého barokního divadla v Českém Krumlově jeden z nejpozoruhodnějších a nejrozsáhlejších dokladů o struktuře divadelní garderoby střeoevropského šlechtického divadla z období od 2. třetiny 18. století do poloviny 19. století.

Některé z kostýmů byly vytvořeny přímo pro divadelní scénu, mnohé však obohatily zámeckou divadelní garderobu přepracováním původně civilních oděvů.

Výrazně se vyděluje skupina kostýmů, které evokují svou výtvarnou stylizací období třicetileté války.

Je pravděpodobné, že zmiňovaná skupina kostýmů souvisí s divadelními prezentacemi u příležitosti oslav setkání tří panovníků Svaté aliance. Téma z období třicetileté války bylo pro hostitelský rod velmi významné (Albrecht z Valdštejna). (viz velká skříň s bohatě zdobenými kostýmy)

Největší část kolekce spadá do poslední třetiny 18. století a lze ji spojovat s divadelními aktivitami, které organizoval Johann Vincenc Ferrerius z Valdštejna. Mezi celkem nenápadnými mužskými oděvy se vyčleňuje jeden výraznější exemplář – pestře kostkovaný kabát s velikými knoflíky (viz skříň s barevnými kabátcí), jehož paralelu ze stejné doby najdeme v garderobě královského zámeckého divadla v Kodani.

V souboru kostýmů vyniká nečetná skupinka, jejíž scénické určení je zřejmé na první pohled. Kostým Harlekýna, společně se dvěma fantaskními „šaškovskými“ převleky zazářil možná v nějaké taneční scénické prezentaci.

Není ovšem vyloučené, že tyto kostýmy měly funkci maškarní.

O oblibě maskovaných figur svědčí unikátně zachovaná kolekce masek z papírmaše.

Tento materiál byl v 18. století typický jak pro divadelní i maškarní masky, ale rovněž pro divadelní rekvizity.

Ryze divadelní charakter má také skupina dětských kostýmů, v níž převažují hlavně chlapecké oděvy a prostý exemplář s nápadnými záplatami, který doplňují stejně řešené kalhoty – jedná se o kostým nějakého chudáka nebo kazajka a nohavice v historizujícím stylu (viz skříň s dětskými kostýmy).

Kolekce rekvizit byla také z velké části postupně doplňována jak o řemeslně náročnější makety zbroje a zbraní, tak o jednodušším způsobem zpracované kusy a někdy byly používány i odložené předměty pro denní potřebu.

Soubor líbivých dámských podobizen z valdštejnské sbírky představuje krásky různých dob a kontinentů. Byl vytištěn v Paříži v polovině 19. století vydavatelem Ernestem Gambartem.

Část chodby s loveckými trofejemi při odchodu z expozice div. šatny

Stěny dekorují grafické listy Johanna Eliase Ridingera (1698-1767) s loveckou tematikou, které informují o zajímavých úlovcích s podrobným obrazovým popisem a jsou zdobeny trofejemi Valdštejnů převážně z 18. století. Mezi exponáty najdete jelení paroží na dřevěných hlavách (osmnácteráka-1ks, šestnácteráka-1ks na bílé hlavě, dvanácteráka-4ks a desateráka-1ks) i cizokrajné úlovky kozorohů, vycpaninu čtyř až pětiletého losa nebo vycpaninu kozy kašmírské, které svědčí o lovecké vášni Valdštejnů i ve vzdálených zemích na severu a v Orientu.

Divadlo

Historie zámeckého divadla vychází ze znalosti osobnosti hraběte Vincenta z Valdštejna - Vartenberka (1731-1797), milovníka opery, mecenáše J. Myslivečka, A.Kammela i W. A. Mozarta. Z archívních výzkumů hudební historičky Evy Mikanové hrabě Vincent pořádal divadelní představení v prostorách dnešního zámeckého divadla, které byly původně barokním tanečním sálem, v inventářích nazývaném „velký sál“ a od roku 1798 „sál, kde je divadlo cihlami vyložené“.

V dnešní podobě zámecké divadlo v Mnichově Hradišti pochází z roku 1833, kdy bylo zřízeno z příkazu hraběte Kristiána Valdštejna-Vartenberka (1794-1858). před schůzkou panovníků, zvětšením pódia – scény, prostor získal novou výzdobu v pozdně klasicistním stylu, vyrobeny byly i nové divadelní dekorace. Z této doby se na zámku dodnes zachovaly původní části divadelní mašinérie, kulisy, osvětlovací zařízení, kostýmy a divadelní rekvizity.

Kristián z Valdštejna angažoval pro slavnostní dny schůzky profesionální herecký soubor pražského stálého královského – tzv. Stavovského divadla. Herci pro vznešené hosty nastudovali tři večerní představení.

Po lovu v pátek 13. září večer hráli v zámeckém divadle dvě veselohry v německém jazyce – „Sluhu dvou pánů“ od Karla Goldoniho (1707-1793) a hru s názvem „Jeden pomáhá druhému“.

V neděli 15. září po vojenském cvičení večer předvedli pražští herci v jazyce italském operu Gioacchina Rossiniho (1792-1868) „Šťastný omyl“.

Po diplomatických jednáních v úterý 17. září se večer hrála v zámeckém divadle veselohra v českém jazyce, napsaná roku 1816 ředitelem divadelní společnosti Janem Nepomukem Štěpánkem (1783-1843) - „Čech a Němec“. Provedení a výkony herců vznešené obecenstvo náležitě ocenilo.

Po odjezdu korunovaných hlav pak zámecké divadlo sloužilo jen občas zábavě hraběcí rodiny, většinu času však bylo zavřené. Příležitostně se v něm hrálo i v letech mezi světovými válkami.

Významný je dochovaný dekorační fundus, sestávající z proměn: lesní scenérie se třemi různými prospekty, náměstí s domy a ulicemi, sloupový sál, vězení či chudá jizba, dva "tapetované" pokoje. Významnou položkou dekoračního souboru je prospekt, na kterém je namalován pohled na Pražský hrad, Malou stranu a Karlův most. Jedná se o vzácně dochovanou tzv. lokální dekoraci. Autor, případně autoři dekorací, není znám. Dekorace nacházející se na jevišti jsou v dobrém stavu a byly v posledních letech restaurovány. K dekorační výbavě logicky patří malovaná opona, představující bohatě řasenou zelenou draperii ozdobenou jednak zlatými třásněmi, jednak motivem zlaté lyry.

Na závěr prohlídky divadla:

V chodbě s loveckými trofejemi se nachází pozoruhodný divadelní efekt, replika větrné mašiny, kterým si může návštěvník zatočit. Tím prohlídka II.návštěvníckého okruhu končí.